

Антон Кориневич

Роль міжнародних міжурядових організацій у регулюванні міжнародних відносин в енергетичній сфері

Питання регулювання міжнародних відносин в енергетичній сфері є одним з найактуальніших для сучасного міжнародного права. Стаття присвячена аналізу ролі інституційних механізмів у регулюванні міжнародних відносин в енергетичній сфері. У ній аналізується діяльність Енергетичної Хартії, Енергетичного Співтовариства, ОПЕК, МАГАТЕ.

The regulation of international relations in energy sphere is a question of top priority for contemporary international law. The article is dedicated to the analysis of the role of institutional mechanisms in regulation of international relations in energy sphere. Activity of Energy Charter, Energy Community, OPEC and IAEA are analyzed.

Врахування реалій міжнародних відносин, їхніх тенденцій та перспектив розвитку є необхідним чинником вирішення державами нових проблем, пов'язаних з інтенсифікацією міжнародних відносин [1, с. 7]. Міжнародні відносини в енергетичній сфері потребують розвинутого інституційного механізму регулювання. Саме міжнародні організації дозволяють державам здійснювати постійне і безперервне співробітництво в енергетичній сфері. У цій статті розглянуто питання діяльності деяких інституційних механізмів у міжнародних відносинах в енергетичній сфері.

Головним органом Енергетичної Хартії є Конференція по Енергетичній Хартії, міжнародна міжурядова організація, створена у 1994 році на основі Договору до Енергетичної Хартії (далі – ДЕХ). Всі держави, що ратифікували Договір або приєдналися до нього, є членами Конференції, яка на регулярній основі проводить сесії, – звичайно два рази на рік, – для обговорення політичних питань, що впливають на енергетичне співробітництво між сторонами ДЕХ, для нагляду за виконанням положень ДЕХ й Протоколу з питань енергетичної ефективності й відповідних екологічних аспектів і для розгляду можливих нових документів і проектів із проблем енергетики.

У 1996 році був створений Секретаріат Енергетичної Хартії, головним завданням якого є допомога Конференції по Енергетичній Хартії. У коло функцій Секретаріату входять такі обов'язки:

- здійснювати моніторинг виконання зобов'язань за ДЕХ;
- представляти Конференцію по Енергетичній Хартії в розвитку її відносин з державами, що не є її членами та іншими відповідними міжнародними організаціями й інституціями;
- обслуговувати переговори щодо укладення нових документів (наприклад, по Протоколу по транзиті), які санкціоновані Конференцією;
- надавати аналітичну допомогу й консультації Конференції та її допоміжним органам по всіх аспектах процесу Енергетичної Хартії;
- організовувати й проводити сесії Конференції та її допоміжних органів [2].

Інший багатосторонній міжнародний договір в енергетичній сфері, – Договір про заснування Енергетичного Співтовариства, має розвинений інституційний механізм, який регулюється розділом V договору [3]. Рада Міністрів визначає принципи загальної політики, вживає заходів, а також приймає процедурні акти, які, за певних умов, можуть включати делегування конкретних завдань, повноважень та зобов'язань для реалізації політики Енергетичного Співтовариства Постійно дію-

чій групі високого рівня, Раді регуляторних органів чи Секретаріатові. Рада Міністрів складається з одного представника від кожної договірної сторони та двох представників від Європейського Співтовариства. Головування здійснюється по черзі представниками кожної договірної сторони на строк у шість місяців у порядку, визначеному процедурним актом Ради Міністрів. Постійно діюча група високого рівня готує роботу Ради Міністрів, дає згоду на запити стосовно технічної допомоги з боку міжнародних організацій-донорів, міжнародних фінансових інститутів і двосторонніх донорів, звітує Раді Міністрів стосовно прогресу в досягненні цілей договору, вживає заходів, якщо на це уповноважена Радою Міністрів, приймає процедурні акти, що не передбачають делегування завдань, повноважень чи зобов'язань іншим інституціям Енергетичного Співтовариства, обговорює розробку нормативно-правової бази Європейського Співтовариства. Постійно діюча група високого рівня складається з одного представника від кожної договірної сторони та двох представників від Європейського Співтовариства. Рада регуляторних органів надає консультації Раді Міністрів чи Постійно діючій групі високого рівня стосовно законодавчих, технічних та регуляторних норм, надає рекомендації стосовно врегулювання транскордонних спорів між двома чи більше органами регулювання на вимогу будь-якого з них, вживає заходів, якщо вповноважена на те Радою Міністрів, приймає процедурні акти. Рада регуляторних органів складається з одного представника органу регулювання енергетики від кожної договірної сторони згідно з відповідними частинами нормативно-правової бази Європейського Співтовариства з енергетики. Європейське Співтовариство представлено Європейською Комісією, якій допомагає один регуляторний орган від кожного учасника та один представник від Європейської групи регулювання електроенергетики та газу. Рада регуляторних органів збирається в Афінах.

Також в інституційній структурі Енергетичного Співтовариства є два Форуми, до складу яких входять представники всіх заінтересованих сторін, у тому числі промисловості, регуляторних органів, груп представників промисловості й споживачів. Форуми надають консультації Енергетичному Співтовариству. Форум з електроенергетики збирається в Афінах. Форум з газу збирається у визначеному Процедурним актом Ради Міністрів місці. Нарешті, договором засновується Секретаріат, який здійснює адміністративне забезпечення роботи Ради Міністрів, Постійно діючої групи високого рівня, Ради регуляторних органів, Форумів. Секретаріат спостерігає за виконанням сторонами взятих на себе зобов'язань та передає щорічні звіти про хід виконання зобов'язань Раді Міністрів. До складу Секретаріату входить директор і такий персонал, якого може потребувати Енергетичне Співтовариство. Місцезнаходження Секретаріату є м. Відень. Стаття 97 договору встановлює, що договір укладається на 10 років з дати, коли він набере чинності. Строк чинності договору може бути продовжений одностайним рішенням Ради Міністрів.

Важливою міжнародною міжурядовою організацією у нафтовій сфері є Організація країн-експортерів нафти. Вона була створена у відповідності до резолюції засідання представників урядів Ірану, Іраку, Кувейту, Саудівської Аравії, та Венесуели на зустрічі в Багдаді 10-14 вересня 1960 року. Установчим документом ОПЕК є Статут, затверджений на конференції держав-членів у січні 1961 року в Каракасі [4]. Стаття 2 Статуту визначає, що головною метою організації є координація і об'єднання політики держав-членів щодо нафти і визначення найкращих шляхів охорони і забезпечення їхніх інтересів, разом чи окремо. Організація дотримується шляхів і способів забезпечення стабілізації цін на міжнародному ринку нафти з метою виключення шкідливих і непотрібних коливань. Стаття 4 Статуту ОПЕК передбачає, що у випадку, якщо у результаті застосування будь-якого рішення ОПЕК прямо чи непрямо накладаються санкції зацікавленою компанією або компаніями проти держави-члена ОПЕК, жодна інша держава-член не може приймати будь-яку позицію щодо сприятливого ставлення до неї з боку зацікавленої компанії (компаній) у формі збільшення експорту нафти або збільшення цін. Стаття 7 Статуту ОПЕК врегульовує питання членства в організації. Встановлено, що повними членами (Full Members) організації є держави-засновниці ОПЕК, а також ті держави, заяви яких щодо членства були прийняті Конференцією. Пункт С статті 7 встановлює, що будь-яка держава, яка є експортером значних об'ємів сирої нафти, інтереси якої співпадають з інтересами держав-членів, може стати повним членом ОПЕК, якщо таке рішення підтримають три чверті держав-членів, включаючи всіх держав-засновниць. Держави, що є експортерами нафти, але не відповідають критеріям, встановленим у пункті С, можуть бути асоційованими членами. Рішення про прийом в асоційовані члени і спеціальні умови такого членства визначає Конференція, якщо таке рішення підтримають три чверті держав-членів, включаючи всіх держав-засновниць. Асоційовані члени повинні мати інтереси, що співпадають з інтересами держав-членів. Асоційовані члени можуть запрошуватися Конференцією до відвідання засідань Конференції, Ради керуючих, консультативних зустрічей, участі в них без права голосу.

Асоційовані члени можуть користуватися ресурсами Секретаріату, включаючи публікації та бібліотеку, на таких же правах, що й повні члени. В період з 1960 по 1975 рік в ОПЕК було прийнято вісім нових членів: Катар, Індонезію, Лівію, Об'єднані Арабські Емірати, Алжир, Нігерію, Еквадор та Габон. У грудні 1992 року Еквадор вийшов з ОПЕК, в січні 1995 з ОПЕК був виключений Габон. У 2007 році Еквадор знову набув членства в ОПЕК і новим членом організації стала Ангола. У 2009 році з ОПЕК вийшла Індонезія. Наразі в ОПЕК немає жодного асоційованого члена.

Стаття 9 Статуту ОПЕК визначає, що організація має три органи: Конференцію, Раду керуючих і Секретаріат. Конференція є головним органом ОПЕК, до її складу входять делегації усіх держав-членів. Делегація може складатися з одного або більшої кількості делегатів, радників та спостерігачів. У випадках, коли делегація складається з більше ніж одного представника, держава-член призначає одного з своїх представників Головою делегації. Кожна держава-член має бути представлена на всіх засіданнях Конференції, необхідний кворум для проведення засідання становить три чверті від загальної кількості держав-членів. Кожен повний член має один голос, всі рішення Конференції, що не відносяться до процедурних питань, вимагають одноголосної згоди всіх держав-членів, представники яких присутні на засіданні Конференції. Держава, що не є членом ОПЕК, може бути запрошена на засідання Конференції у якості спостерігача у випадку, якщо Конференція приймає відповідне рішення. Конференція проводить дві зустрічі на рік, надзвичайна зустріч може бути проведена на прохання держави-члена Генеральним Секретарем після консультацій з Президентом і затвердження такого рішення простою більшістю голосів представників держав-членів. Конференція обирає Президента і Заступника Президента. Президент виконує свої обов'язки впродовж зустрічі Конференції та зберігає посаду до наступної зустрічі. Стаття 15 Статуту ОПЕК визначає повноваження Конференції. До них відносяться формулювання генеральної політики організації та визначення відповідних шляхів і засобів її впровадження, вирішення питання щодо заяв, поданих на членство у організації, затвердження бюджету організації, затвердження поправок до Статуту, призначення Голови Ради керуючих та його заступника, Генерального секретаря та ін. Стаття 16 містить важливе положення про те, що всі питання, які прямо не входять до компетенції інших органів, входять до компетенції Конференції.

Рада керуючих складається з керуючих, призначених державами-членами і затверджених Конференцією. Кожна держава – член має бути представлена на всіх засіданнях Ради керуючих, необхідний кворум для проведення засідання становить дві третини від загальної кількості держав-членів. Кожен керуючий має один голос, для прийняття рішень Ради керуючих необхідна проста більшість голосів присутніх керуючих. Термін повноважень кожного керуючого становить два роки. Рада керуючих має засідати не менше двох разів на рік. Надзвичайне засідання Ради може бути проведене на прохання Голови Ради, Генерального Секретаря або двох третин керуючих. Стаття 20 Статуту визначає повноваження Ради керуючих. До них відносяться: управління справами організації та виконання рішень Конференції, надання звітів і рекомендацій Конференції щодо справ організації, призначення аудитора організації строком на один рік, підготовка порядку денного для Конференції та ін. Голова Ради керуючих головує на засіданнях Ради, представляє Раду на засіданнях Конференції та консультативних зустрічах.

Третім органом ОПЕК є Секретаріат. Він виконує виконавчі функції організації під керівництвом Ради керуючих. Секретаріат складається з Генерального Секретаря і співробітників. Він розташовується у штаб-квартирі організації. Генеральний Секретар є уповноваженим представником ОПЕК, призначається на посаду Конференцією на строк три роки і може бути переобраним на другий термін. Відповідно до статті 29 Статуту, повноваження Генерального Секретаря включають: організацію роботи ОПЕК, пересвідчуватися у належному виконанні обов'язків Секретаріату, підготовку звітів для подання на кожне засідання Ради керуючих щодо питань, які вимагають обговорення і вирішення та ін.

Розділ IV Статуту ОПЕК врегульовує питання консультативних засідань і спеціалізованих органів. У консультативному засіданні беруть участь голови делегацій держав-членів або їхні представники. У випадку, якщо не засідає Конференція, консультативне засідання може бути проведене у будь-який час на запит Президента Конференції. Порядок денний кожного консультативного засідання готується Президентом Конференції, у випадку, якщо він раніше не був визначений Конференцією. На консультативному засіданні можуть прийматися рішення чи рекомендації, які підлягають затвердженню на наступному засіданні Конференції. Стаття 36 встановлює, що Конференція може засновувати спеціалізовані органи з метою допомоги у вирішенні певних важливих проблем. Такі органи повинні діяти у відповідності з резолюціями або статутами, підготовленими з цією метою.

Розділ V Статуту ОПЕК врегульовує питання фінансування діяльності організації. Бюджет організації готується на кожен календарний рік. Конференція, приймаючи до складу організації будь-якого асоційованого члена, просить його надати певний установлений річний внесок. Кожна держава-член ОПЕК повинна нести всі витрати, пов'язані з її делегаціями або представниками. ОПЕК несе витрати, пов'язані з прибуттям керуючих на засідання Ради керуючих.

ОПЕК виробляє 40 % від об'єму світового видобування нафти. Держави, що є членами ОПЕК, володіють 77 % всіх розвіданих світових запасів нафти. Тобто, держави, які не є членами ОПЕК, зокрема, Канада, Велика Британія, Норвегія, Мексика, Китай, Росія та США видобувають близько 60 % нафти, проте їхні запаси швидко скорочуються.

По суті, головним завданням ОПЕК є представлення єдиної позиції держав-виробників щодо ціни на нафту. В першій половині 1970-их розвинені країни Заходу зіштовхнулися з нехваткою ресурсів, зокрема, нафти. В жовтні 1973 року розпочалася війна між Єгиптом і Сирією з одного боку та Ізраїлем з іншого. У цій війні США підтримували Ізраїль. 17 жовтня 1973 року ОПЕК виступила проти такої підтримки, ввела ембарго на поставки нафти у США і збільшила на 70 % відпускні ціни для західноєвропейських союзників США. За одну ніч барель нафти піднявся у ціні з 3 доларів США до 5,11 доларів. Згодом ця сума лише зростала. В січні 1974 року вона становила 11,65 доларів США за барель. У березні 1974 року ембарго проти США було зняте. Саме нафтова криза 1973 – 1974 років показала можливість ОПЕК впливати на світовий ринок нафти завдяки єдиній позиції держав-членів ОПЕК.

Як уже зазначалося, головним завданням ОПЕК є представлення єдиної позиції держав-членів щодо нафтового ринку. По суті, це головне завдання зводиться до того, що держави-члени ОПЕК встановлюють спільну ціну на нафту. Подекуди такі дії негативно впливають на ринок нафти і дають змогу державам-членам ОПЕК маніпулювати ним і цінами на нафту. Створена як організація, що має запобігати маніпуляціям найбільших нафтових компаній і забезпечувати стабілізацію цін на міжнародному ринку нафти (положення статті 2 Статуту ОПЕК), наразі, на думку багатьох дослідників, особливо американських, саме ОПЕК маніпулює цінами на світовому ринку нафти [5]. Засобів боротьби з такою поведінкою немає, адже всі дії ОПЕК захищені від будь-яких правових засобів суверенітетом держав-членів ОПЕК.

Провідною міжнародною міжурядовою організацією у сфері ядерної енергії є МАГАТЕ. Ця міжнародна організація була заснована у 1957 році. Ідеологічною основою заснування МАГАТЕ був виступ президента Сполучених Штатів Америки на Генеральній Асамблеї ООН 8 грудня 1953 р. «Атоми для миру». 23 жовтня 1956 р. 81 держава одноголосно затвердили Статут МАГАТЕ на конференції, що проводилася у штаб-квартирі ООН в Нью-Йорку. Статут МАГАТЕ набув чинності 29 липня 1957 р. [6]

Стаття II Статуту МАГАТЕ містить цілі організації і проголошує, що агентство прагне до досягнення більш швидкого й широкого використання атомної енергії для підтримки миру, здоров'я й добробуту в усьому світі. По можливості Агентство забезпечує, щоб допомога, що надається ним або на його вимогу, або під його спостереженням чи контролем, не була використана таким чином, щоб сприяти будь-якій військовій меті. Стаття III Статуту визначає, що агентство уповноважується:

- сприяти науково-дослідній роботі в сфері атомної енергії й розвитку атомної енергії й практичному її застосуванню в мирних цілях в усьому світі;
- забезпечувати послуги, матеріали, устаткування й технічні засоби для задоволення потреб науково-дослідницької роботи в сфері атомної енергії, розвитку атомної енергії й практичного її застосування в мирних цілях, включаючи виробництво електричної енергії, належним чином враховуючи потреби слаборозвинених районів світу;
- сприяти обміну науковими й технічними відомостями про застосування атомної енергії в мирних цілях;
- встановлювати й проводити в життя гарантії, що мають своєю метою забезпечити, щоб спеціальні матеріали, що розщеплюються й інші матеріали, послуги, устаткування, технічні засоби й відомості, що надаються агентством або на його вимогу, або під його спостереженням чи контролем, не були використані таким чином, щоб сприяти будь-якій військовій меті й поширювати, на вимогу сторін, застосування цих гарантії на будь-які двосторонні або багатосторонні угоди або, на вимогу однієї або іншої держави, на будь-які види діяльності цієї держави в сфері атомної енергії;
- встановлювати або застосовувати, у консультації й, у належних випадках, в співробітництві з компетентними органами Організації Об'єднаних Націй і з зацікавленими спеціалізованими

установами, норми безпеки для охорони здоров'я й зведення до мінімуму небезпеки для життя й майна (включаючи такі ж норми для умов праці) в сфері атомної енергії;

- здобувати або створювати будь-які установки, заводи й устаткування, які можуть бути корисними при виконанні ним покладених на нього функцій, якщо наявні у відповідному районі установки, заводи й устаткування є недостатніми або якщо користування ними можливе лише в умовах, які агентство визнає незадовільними.

До інституційної структури МАГАТЕ входять Генеральна конференція та Рада керуючих. Стаття V Статуту встановлює, що Генеральна конференція, яка складається з представників усіх членів агентства, збирається на чергові щорічні сесії, а також на ті спеціальні сесії, які можуть бути скликані Генеральним директором на вимогу Ради керуючих або більшості членів агентства. Генеральна конференція може обговорювати будь-які питання або будь-які предмети, що охоплюються Статутом МАГАТЕ або щодо повноважень і функцій будь-якого органу, що передбачається Статутом, і може робити рекомендації членам агентства або Раді по всіх таких питаннях і предметах. Генеральна конференція обирає членів Ради керуючих, затверджує прийом нових держав-членів агентства, розглядає щорічні доповіді Ради керуючих, затверджує бюджет агентства.

Стаття VI передбачає, що Рада керуючих уповноважена виконувати функції агентства згідно зі Статутом в рамках своєї відповідальності перед Генеральною конференцією. Рада керуючих обирає Голову й інших посадових осіб із числа своїх членів, і, з дотриманням положень Статуту, встановлює свої власні правила процедури. Рада керуючих може засновувати такі комітети, які вона вважає доцільними. Рада може призначати осіб для представлення її у відносинах з іншими організаціями. Рада керуючих готує річні доповіді для представлення Генеральній конференції про справи агентства й про всі проекти, затверджені агентством. Рада також готує для представлення Генеральній конференції доповіді, які агентство зобов'язане або може бути зобов'язане представляти Організації Об'єднаних Націй або будь-якій іншій організації, робота якої має відношення до роботи агентства. Ці доповіді, як і річні доповіді, повинні бути представлені членам агентства принаймні за місяць до чергової щорічної сесії Генеральної конференції.

Стаття VII Статуту МАГАТЕ встановлює, що персонал агентства очолюється Генеральним директором. Генеральний директор призначається Радою керуючих і затверджується Генеральною конференцією на строк в

чотири роки. Він є головною адміністративною посадовою особою агентства. Генеральний директор відповідає за призначення, організацію й функціонування персоналу, є підзвітним Раді керуючих і перебуває під її контролем. Він виконує свої обов'язки відповідно до правил, прийнятих Радою керуючих.

Стаття XII також передбачає, що агентство, по мірі необхідності, засновує штат інспекторів. В обов'язки штату інспекторів входить розгляд усіх операцій, що проводяться самим агентством, для визначення того, чи дотримуються агентство і держави, які отримують допомогу від агентства, заходів в сфері охорони здоров'я й безпеки, запропонованих ним для застосування в проектах, що підлягають затвердженню, нагляду або контролю МАГАТЕ, а також чи приймаються агентством відповідні заходи для запобігання використанню вихідних і спеціальних матеріалів, що розщеплюються для сприяння будь-яким військовим цілям. Агентство негайно застосовує корективні заходи для припинення будь-якого недотримання або неприйняття відповідних заходів. Інспектори повідомляють про всі випадки недотримання правил Генеральному директорові, який потім передає доповідь Раді керуючих. Рада вимагає від держави-одержувача або держав-одержувачів негайного усунення будь-якого виявленого нею випадку недотримання правил. Рада повідомляє про випадки недотримання правил усім членам агентства, а також Раді Безпеки й Генеральній Асамблеї Організації Об'єднаних Націй. Якщо держава-одержувач або держави-одержувачі не приймуть повністю корективних заходів протягом прийнятного періоду часу, Рада може застосувати одним з наступних заходів або обидва ці заходи: вона може розпорядитися про скорочення або припинення допомоги, що надається агентством або будь-яким його членом, і зажадати повернення матеріалів і устаткування, наданих члену-одержувачеві або групі членів-одержувачів. Агентство може також, у відповідності зі статтею XIX, зупинити здійснення прав та привілеїв будь-якого члена агентства, що не дотримується правил.

Таким чином, на прикладі наведених вище міжнародних організацій, бачимо, що інституційний механізм відіграє важливу роль у регулюванні міжнародних відносин в енергетичній сфері. Подекуди саме міжнародні організації здатні врегулювати питання, які є складними для регулювання на рівні міждержавних двосторонніх чи багатосторонніх відносин. Крім того, роль міжнародних міжурядових організацій у регулюванні міжнародних відносин в енергетичній сфері є знач-

ною тому, що енергетичні питання – це питання, які держави часто намагаються вирішити наодинці власними силами як питання особливої державної ваги, і саме участь міжнародних організацій у їх вирішенні дає надію на їх врегулювання в межах міжнародного права.

---

¹ Кучер Б. И. Международный экономический правовой порядок (Вопросы правового регулирования международных экономических отношений) / Борис Иванович Кучер. — К. : Выща шк. Головное изд-во, 1988. — 228 с.

² About the Charter. — Офіційний веб-сайт Енергетичної Хартії. — Режим доступу: <http://www.encharter.org/index.php?id=7>

³ Договір про заснування Енергетичного Співтовариства. — Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_926&p=1283842403933260.

⁴ OPEC Statute. — Режим доступу: http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/O_S.pdf.

⁵ James L. Smith. The Role of OPEC in the World Oil Market. Submission to the Joint Economic Committee, U.S. Congress, May 23, 2007 / James L. Smith. — Режим доступу: <http://www.house.gov/jec/hearings/testimony/110/05-23-07/Smith.pdf>.

⁶ The IAEA Statute. — Режим доступу: http://www.iaea.org/About/statute_text.html#A1.1.